

per i England och Tyskland den *Ny-Götiska* byggnadskonsten, som hade *spetsbågen* till grundform. Kyrkorna blefvo höghvälfda, öfver allt funnos genombrytningar i blomsterformer, deras portar utsmyckades med löfverk och bilder af hermetisk betydelse, deras torn voro höga, deras fensterglas målade, och deras basis *korsformen*. Så äro hvad vi kalla Götiska kyrkor byggda. Vi sade förut, att Götiska byggnadskonsten gaf en bild af det allvarsamma, mystiska, heligt dunkla och djupa, det himmelåtsträfvande i Christendomen. — I 15:de seklet började man imitera den rent antika byggnadskonsten; så Florentinarn *Brunalleschi* och Romarne *Palladio*, *Serlio*, *Vignola* och *Scamozzi*. I denna Ny-Italienska stil byggdes Peterskyrkan af *Bramante*, *Michael Angelo* och sist af *Bernini*, som förderfvade den och smaken i Europa. Engelska byggmästaren *Wren* (+ 1725) byggde Paulskyrkan. Bland Svenska byggmästare nämna vi *Nicod. Tessin* (+ 1728), som byggt slottet i Stockholm.

Musik (Tonkonst).

Musiken försinnligar och väcker känslan genom melodi och harmoni i toner. Den är en *tids konst*, emedan den framställer en succession af toner i motsats mot *rummets konst*, arkitekturen, som afbildar ett på samma tid varande i

rummet. Likasom byggnadskonsten, saknar musiken förebild i naturen. Musiken är den subjectivaste af alla konster, uttrycker omedelbart sjäslifvets innersta känslor i oarticulerade toner. Den är en föryttring af själens inre musik, af känslornas följd, vaxel, förbindelse och öfvergång i hvarandra. Musikens materia är *tonen*, ljudstrålen, en linie i tid. Men tonen får olika bestämningar genom *rhythm*, rörelse (*tempo*), *melodi* och *harmon*i. *Rhythm*en är en regelmässig vaxling af långa och korta toner i vissa tidsafdelningar eller taktarter. *Tempo* är den grad af hastighet, hvarmed takterna föredragas (*largo* långsamt, *adagio* eller *lento* måttligt långsamt, *andante* midt imellan hastigt och långsamt, *allegro* hastigt [äfvén *vivace* kalladt] och *presto* mycket fort). Tonerua själfva åtskiljas från hvarandra i höjd och djup, i hårdhet och vekhet, i råhet, glatt afrundning och försmältning, t. ex. *Dur* och *Moll*, *C-dur*, *D-moll* etc. — Hvert instrument har äfvén en egen ton, t. ex. lyran, gitarren, harpan, violinen, violan, violoncellen, basviolen, orgeln, clavér, harmonica och blåsinstrumenterna: flöjt, clarinett, hoboé, fagott, trumpet, waldthorn, och dertill instrumenter af spända hudar, pukor. *Melodi* är det förnämsta i musiken och betyder tonföljd; *harmon*i (samklang), en samtidig förening af två eller flera melodier, som äro förenade till ett helt, efter harmonisti-

kens eller generalbasens regler, genom en grundton. De Gamle kände icke harmonien. Musiken kan också sakna den, men aldrig melodi. Musiken, såsom en konst med oarticulerade toner, kan icke måla det hörbara, t. ex. hjertats slag, ormens hväsning, hundskäll, canondunder och åskan. Den så kallade *imitativa musiken* är ett neddragande af konsten från dess höga bestämmelse att uttrycka sjäslifvet uteslutande samt väcka känslan och derigenom tanken, icke på jordtingen, utan på det himmelska och andliga. Musiken indelas i *Vocalmusik* och *Instrumentalmusik*, allt efter som den antingen begagnar menniskorösten, sångtoner, eller instrumentljuden. De olika slagen af båda äro: *Recitativet*, en declamation med accompagnement, *Arian*, den egentliga sången, till hvilken hör *Cavatinan*, som uttrycker blott en känsla, enkelt och konstlöst, samt efter stämmornas antal kan vara *duett*, *terzett*, *quartett* och *chör*. Både lyrik, epik och dramatik utföras med sång. Lyrisk sång är *folkvisan*, *högre folksången* (*rundsången*), t. ex. i krigs- och bordsånger etc., *choral* (kyrkosång), *högre visan* (elegisk eller glad). Episk sång är *romansen* och *balladen*, *lyriska* eller *romantiska monologer*, *dialogiserade oratorier* (skiljas från operan, derigenom att i oratorium saknas all dramatisk handling, och personerna äro blott personifierade känslor). Dramatisk är *operasången*. In-

strumentalmusiken har följande arter: 1) *Concerten*, enkel eller dubbel, allt efter som ett eller tvänne instrumenter bestämma det hela. *Concerten*, likasom all instrumentalmusik, är nämligen en imitation af sången, och här solosången med *accompagnement*; 2) *Sonaten* uttrycker känslor utan ord, en fri dialog, der intet visst instrument föreställer solosångaren, antingen i *terzett*, *quartett* eller *quintett*; 3) *Symphoni* kan antingen vara ett sjelfständigt tonstycke eller inleda en opera eller ett oratorium (*Ouverture*), eller sluta dem (*Finale*). Såsom sjelfständigt tonstycke är det en handlande *chör*, der alla instrumenter söka göra sig gällande. Vanligtvis består den af följande hufvudsatser: *allegro*, *andante* eller *adagio*, *menuette*, *ron-do*, *scherzando* och *presto*; 4) *Phantasier*; 5) *Rondeau*, instrumentalmusikens sonett, der en känsla har öfvervigt; 6) *Variationer* föredraga samma thema på olika sätt; 7) *Serenaden*, en idyll; 8) *Dansmusiken*, munter; 9) *Marche*; 10) *Fugan* och *Canon*. *Fugan*, der hvar stämma vill flyga förbi de andra, men alla tillika söka melodi. *Canon*, der melodien är funnen, och hvar stämma söker utföra den för sig.

Det låg i den Helleniska karakteren, der åskådningen öfvervågde känslan, att musiken icke hos Grekerna blef särdeles utbildad. Hos de Christ-

na skulle derföre musiken naturligtvis trifvas bättre, emedan känslan, aningen af det oändliga råder hos dem. De Christnas musik, ursprungligen utgången ur den Grekisk-Romerska, blef derföre sublim, majestätisk, med harmonien till grundcharakter. Gregorius den Store förbättrade i 6:te seklet musiken och införde den flerstämmiga sången. Nottecken uppfunnos i början af 11:te seklet af *Guido di Arezzo*, och i 13:de seklet contrapunkten. I Nederländerna började musiken förbättras; från denna schola utgingo äfven *Palestrina* i 16:de seklet och *Rolando Lasso*, som reformerade kyrkmusiken samt gjorde den enkel och storartad. *Romerska scholan*, i synnerhet *Allegri* († 1652), gjorde sången mer flytande, den *Lombardiska* och *Venetianska* glänsande och praktfull. Den *Neapolitanska*, i synnerhet *Iomelli* och *Pergolese*, gjorde den vek, qvinnlig, behaglig, gratiös. Under 16:de och 17:de seklet uppkommo uti Italien alla slag af musik; operan redan 1483. De största i 18:de seklet voro Tyskarne: *Sebastian Bach* († 1750), som visste väl begagna contrapunkten och constrict sammansätta stämmorna, sublim, öfverträfflig i fuggan, mästare på orgeln; *Händel* († 1759), hvars oratorier, t. ex. *Messias*, äro härliga; *Gluck* († 1787), som genom sina operor mycket inverkade på ombildningen af Franska musiken. Jättesnillen voro: *Bach den yngre* († 1788); *Haydn* († 1809), hvars Skapel-

sen, Årstiderna, Jesu Sista Ord äro verldsbekanta; *Mozart* († 1791), som har satt själamessan *Requiem* samt de ypperliga operorna: *Idomeneus*, *Don Juan*, *Figaro*, *Trollflöjten*, *Titus*. *Hummel* stiftade *Wienscholan*. *Vogler* († 1814), stor på orgeln. Italienska tonsättare i Frankrike: *Cherubini* följde *Mozart*, *Spontini* *Gluck*. Den sista stora och allsidiga var *Beethoven* († 1827), Wienare. *Rossini* är mer mätererad, stor i det kittlande. *Weber* († 1826) utmärker sig för en djup karakteristik, t. ex. i *Friskytten*. — Bland Sveriges tonsättare äro *Brændler*, *Crusell*, *Geijer*, *Hæffner*, *Nordblom* m. fl. utmärkta.

En blick på Svenska Vitterhetens Historia, förnämligast i Nyare tider.

All Nordisk, icke allenast Svensk, skaldekonst börjar med *Sämunds Edda*, den poetiska Eddan kallad, till skilnad ifrån den prosaiska, som utgafs af *Snorre Sturleson*, lagman på Island († 1241), hvilken äfven författat Nordens äldsta kungachronika: *Heims Kringla*, på ett enkelt, åskådligt målande språk. Då den poetiska Eddan är en samling af det härligaste i Nordisk fornsång, är den prosaiska Eddan likasom den ästhetiska kritiken öfver dess poetiska värde, emedan *Snorres Edda*, utom en berättelse om *Asarnes gudalära*, innehåller en Isländsk synonymik och hjälpreda för skalderna.

medan
område
konstpr
ett he
af de
vänne
Atter
af *A*
den
dans
barn
sig i
lade
ka n
verle
öfve
kom
fatt
poet
nam
före
des
ning
sig
spe
ket
utn
thy

Öfvergången till konstpoesi skedde genom öfversättningar af främmande riddardikter. Början skedde på Drottning Euphemias (Norska konungen Håkan Magnussons gemål, som dog 1312) föranstaltande. Hon lät öfversätta dem på Svenska, emedan hennes dotter, Ingeborg, var gift med Magnus Ladulås' son, Erik. Till dessa höra *Fredrik af Normandie*, öfversatt 1300, en hjelte ur den längre fram omtalade Artuseykeln. Denna riddardikt är stämplad af romantiskt lif och omvexling. *Iwan och Gawian* öfversattes 1308, sedan *Artus etc.* Bland sednare poetiska alster är *Skaftavills Leck*, en af de märkvärdigaste lärodikter från Medeltiden, utmärkt för rikt omvexlande berättelser, öfversatt från Tyskan. *Om huru kroppen och själen trätte* är en öfversättning omkr. 1300 af ett latinskt poem från 1200-talet och innehåller en moraliserande version på lätt flytande knittelverser (parvis rimmande verser, utan bestämdt lika meter, med fri rhythm, t. ex.

Kommo de grymma djeffar då,
Till den arma själ mände de gå.)

En lustig liknelse om Sverige och Konung Albrecht är visst icke djup, men liflig, målande och utmärkt för en sötsur lustighet; författad i slutet af Albrechts regering. Från 1400-talet är *Olofs saga*, som genom öfvervigt af det historiska bildar öfvergången till *Rimchronikorna* (den stora, som

börjar med priamlar, är af flera författare, af hvilka den sista, som öfverarbetat det hela, kanske lefde före 1520; den gamla och minsta med korta minnesverser öfver hvarje konung ifrån 1449). Båda, i synnerhet den äldsta, hafva åtminstone partier, utmärkta för gammaldags ärlig naivetet. Om ett gyldene år i Danmark öfversattes från Danskan 1502.

Af de författare, man bestämdt känner, är *Nicolaus Herrmanni's "Elisif"* en lyckad imitation af folkvisorna, äfvensom hans öfversättning af *Rimberti vita Anscharii* är högst vigtig såsom ett minnesmärke af Svenska prosans utbildning. Thomas införde först i Svenska poesien allegorien (personification af förståndsbegrepp, t. ex. gossen tålmod, system hopp m. m.). Till prof på det nya versslag, Thomas mäterligt begagnade, och som sedan återfinnes i öfversättningarna: Paris och Viena, Radbandet, och Konung Artus, — anför vi:

Thet merke med sik

Swa fattigh som rik

Ä hwo som vill,

Han sighle (segle) oc roo,

Han finder ej tro

I verldene till.

Till *Sielinna tröst* kunna följande arbeten tilläggas: *Codex Vadstenensis* (en legendsamling från Tyskan, utmärkt för god uppfinning och klangfull diction), *Ingrid Pehrsdotters* (Vadstena-nunna)